

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ
ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
της εορταστικής εκδήλωσης
για την επέτειο της 28ης Οκτωβρίου 1940

Παρασκευή 25 Οκτωβρίου 2013

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

της εορταστικής εκδήλωσης
για την επέτειο της 28ης Οκτωβρίου 1940

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Παρασκευή 25 Οκτωβρίου 2013

Στοιχειοθεσία - Σελιδοποίηση: Δημήτρης Ι. Ζαζάς
Μακέτα εξωφύλλου: Ειρήνη Μανουσάκη
Εκτύπωση - Βιβλιοδεσία: Διεύθυνση Εκδόσεων & Εκτυπώσεων

© ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ &
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
e-mail: reference@parliament.gr

Στο εξώφυλλο: Χρήστος Καπράλος, «Η Επιστροφή», τμήμα του *Μνημείου
της Μάχης της Πίνδου*

Π Ρ Ο Γ Ρ Α Μ Μ Α

Προσφώνηση
του Ιωάννη Σιαμπάνη
Προέδρου του Συλλόγου των Υπαλλήλων της Βουλής

Ομιλία
της Έλλης Δρούλια
Βιβλιοθήκη της Βουλής
Θέμα: «Η μάχη της Πίνδου»

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Gaetano Donizetti	<i>Rataplan</i> από την όπερα «La fille du régiment»
Μίκη Θεοδωράκη	Άσμα ασμάτων Ο δραπετής Άμα τελειώσει ο πόλεμος από την καντάτα «Μαουτχάουζεν»
Νικόλαου Μάντζαρου	Ύμνος εις την Ελευθερίαν

Χορωδία: Β΄ τάξη του Μουσικού Γυμνασίου Παλλήνης
Διδασκαλία: Ελένη Χολέβα, Αικατερίνη Νικολουδάκη, Κοχάρ Καραγιάν
Διεύθυνση: Ελένη Χολέβα
Πιάνο: Κοχάρ Καραγιάν

Χρ. Καπράλος, Λεπτομέρεια από το τμήμα
«Η Λαγέρνα» του Μνημείου της Μάχης της Πίνδου

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ

Κύριε Πρόεδρε της Βουλής,
Κύριοι και Κυρία Αντιπρόεδροι της Βουλής,
Κύριοι Εκπρόσωποι των Κομμάτων,
Κύριοι και Κυρίες Βουλευτές,
Κύριε Γενικέ Γραμματέα της Βουλής,
Κύριε Πρόεδρε του Επιστημονικού Συμβουλίου,
Κύριε Πρόεδρε της Εκτελεστικής Επιτροπής του Ιδρύματος της Βουλής των Ελλήνων
για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία,
Κύριε Ειδικέ Γραμματέα,
Κύριε Φρούραρχε,
Κυρίες και Κύριοι συνάδελφοι,

Η ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ ΕΟΡΤΑΣΕ για πρώτη φορά την 28η Οκτωβρίου 1940 με την λήξη του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου, το 1944. Τον πρώτο αυτό λόγο εκφώνησε ο Ακαδημαϊκός και Καθηγητής Βυζαντινής Ιστορίας του Πανεπιστημίου Αθηνών Κωνσταντίνος Άμαντος (Χίος, 1874-Αθήνα, 1960). Σημείωνε τότε ξεκινώντας ότι «Η μάχη της Πίνδου προστίθεται εις την μάχην του Μαραθώνος...», εντάσσοντάς την στην συνέχεια των μαχών της ελληνικής ιστορίας. Μια μάχη που άμεσα

αναγνωρίστηκε ως επίσημη εθνική εορτή για την δύναμη του μινύματος που εκπέμπει: ο αγώνας για την ελευθερία αποτελεί πάντοτε αξία αδιαπραγμάτευτη.

Ο Σύλλογος των Υπαλλήλων της Βουλής των Ελλήνων, όπως κάθε χρόνο σε κάθε επέτειο, φρόντισε για την οργάνωση και της φετινής εορταστικής εκδήλωσης. Στόχος των επετείων δεν είναι η στείρα επανάληψη των ίδιων λόγων και των καθιερωμένων στερεοτύπων. Αντίθετα, οι ιστορικές επέτειοι είναι αφορμές ώστε όλοι μαζί, συλλογικά, να ξανασκεφτόμαστε το παρελθόν με την εκείνη ακριβώς την ψυχραιμία που προσφέρει η απόσταση του χρόνου, να αποτιμάμε το παρόν με όρους ρεαλιστικούς, να επανεκτιμάμε τις συνθήκες και τις δυνατότητες και στην συνέχεια, συνειδητά να σχεδιάζουμε το μέλλον των ανθρώπων –το δικό μας μέλλον– που έχουν την τύχη να ζουν σε έναν τόπο –στον δικό μας Τόπο– με τόσο πλούσια ιστορία από κάθε άποψη. Καθώς περνάμε μια παρατεταμένη κρίση που αγγίζει όλους μας και απλώνεται σε πολλά επίπεδα της ζωής μας, το οικονομικό αλλά συγχρόνως το πολιτικό και πολιτιστικό, και μας επηρεάζει καθοριστικά, η σημασία των εθνικών αποτιμήσεων είναι ιδιαίτερα σημαντική.

Τον πανηγυρικό που έχει τίτλο «Η Μάχη της Πίνδου» θα εκφωνήσει η συνάδελφος κ. Έλλη Δρούλια της Βιβλιοθήκης της Βουλής.

Αθήνα 25 Οκτωβρίου 2013

Ιωάννης Σιαμπάνης
Πρόεδρος του Συλλόγου
των Υπαλλήλων της Βουλής

Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΠΙΝΔΟΥ

Κύριε Πρόεδρε της Βουλής,
Κύριοι και Κυρία Αντιπρόεδροι της Βουλής,
Κύριοι Εκπρόσωποι των Κομμάτων,
Κύριοι και Κυρίες Βουλευτές,
Κύριε Γενικέ Γραμματέα της Βουλής,
Κύριε Πρόεδρε του Επιστημονικού Συμβουλίου,
Κύριε Πρόεδρε της Εκτελεστικής Επιτροπής του Ιδρύματος της Βουλής των Ελλήνων
για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία,
Κύριε Ειδικέ Γραμματέα,
Κύριε Φρούραρχε,
Κυρίες και Κύριοι συνάδελφοι,

«ΓΙΑ ΝΑ ΝΙΚΗΣΕΙ Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ στην Πίνδο, πρέπει να δαμάσει τέσσερις εχθρούς: την Κούραση, την Πείνα, τον Ιταλό και το Βουνό», ανοίγω και διαβάζω στο βιβλίο με τον τίτλο Πίνδος, του Ηπειρώτη την καταγωγή συγγραφέα Χρήστου Ζαλοκώστα.¹ Την κού-

1. Χρήστος Ζαλοκώστας, Πίνδος: η εποποιΐα στην Αλβανία, Αθήνα, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, σ. 52, αφιερωμένο στον μονάκριβο γιο του Πέτρο που «και αυτό το σκότωσε ο πόλεμος».

ραση την πάλεψαν οι στρατιώτες με απίστευτα αποθέματα αντοχής και θέλησης. Στην πείνα, συμπαραστάτες είχαν τον ηπειρώτικο λαό που ξεσηκώθηκε, έθρεψε τον στρατό και στερήθηκε Για τον ανεφοδιασμό σε πυρομαχικά και τρόφιμα στηρίχθηκαν στις Ηπειρώτισσες που κουβάλησαν ακούραστα μέρες ολόκληρες, ασήκωτες κάσες οπλισμού και πυρομαχικών στις πλάτες τους, 2.500 μέτρα ψηλά, στην κορυφή της Γκαμήλας. Το Βουνό, «Η Πίνδος είναι η ραχοκοκαλιά της Ελλάδας που τη χωρίζει στη μέση και κάνει, όσα νερά κυλάν από δεξιά της να χύνονται στο Αιγαίο, όσα απ' αριστερά να πέφτουν στην Αδριατική. Εκατό πενήντα χιλιόμετρα μάκρος έχει, μα πουθενά δεν απλώνεται ήσυχα, η στριμμένη. Είναι γεμάτη βαθιές χαράδρες. Σ' αυτές έρχονται από παντού κι ενώνονται άλλες γιγαντένιες χαράδρες που κάνουν τη διάβαση της Πίνδου να είναι μαγεία ίσως των ματιών, μα κόλαση για το σώμα.» Με τα λόγια αυτά την περιγράφει ο Ζαλοκώστας.²

Ο υπεράριθμος και υπεροπλισμένος Ιταλός επιτέθηκε στις 5.00 το πρωί της 28ης Οκτωβρίου 1940, και τις επόμενες ημέρες η ιταλική επίθεση εκδηλώθηκε με σφοδρότητα στην απόκρημνη βόρεια πλευρά, με σκοπό να προελάσει γρήγορα προς τα Γιάννενα. Το απόσπασμα Πίνδου με λίγους άνδρες, υπό αντίξοες καιρικές συνθήκες αμύνθηκε με σθένος και αυτοθυσία δίνοντας χρόνο αντίδρασης στον ελληνικό στρατό και συμπύχθηκε στην γραμμή Σαμαρίνα-Κούτσουρο-Τσούκα. Την 1η Νοεμβρίου το ελληνικό στρατηγείο έδωσε εντολή στην 1η Μεραρχία, που στο μεταξύ είχε προωθηθεί προς το σημείο της εισβολής, να καταλάβει τις κατακτημένες από τους Ιταλούς θέσεις. Υψώματα και χωριά ανακατελήφθησαν, ο εχθρός αποκόπηκε από τμήματά του που

2. Χρ. Ζαλοκώστας, *Πίνδος: η εποποιΐα στην Αλβανία*, ό.π., σσ. 10-11.

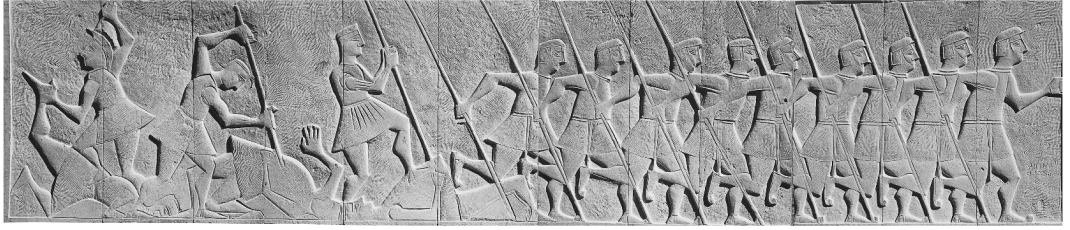
είχαν προωθηθεί νότια, άρχισε να υποχωρεί σε όλο το μήκος της γραμμής, το ελληνικό ηθικό αναπτερρώθηκε και η ελληνική προέλαση συνεχίστηκε έως τις 13 Νοεμβρίου φτάνοντας στην ελληνοαλβανική μεθόριο.

Η Μάχη της Πίνδου ενέπνευσε τον ζωγράφο, χαράκτη αλλά κυρίως καταξιωμένο διεθνώς γλύπτη Χρήστο Καπράλο (1909-1993) και δημιούργησε ένα εντυπωσιακό έργο που σήμερα βρίσκεται τοποθετημένο στο Περιστύλιο της Βουλής, στον χώρο ακριβώς που οδηγεί στην Αίθουσα των Συνεδριάσεων της Ολομέλειας. Ένας χώρος όπου το συγκεκριμένο έργο του ταιριάζει από όλες τις απόψεις. Χρωματικά δένει αρμονικά με τις ροδόχροες κολόνες και τα μάρμαρα των τοίχων καθώς φωτίζεται από τις ίδιες αποχρώσεις. «Η πέτρα που έβγαινε από τα σπλάχνα της γης ρόδιζε σαν ανθρώπινη σάρκα», γράφει ο Καπράλος στο κεφάλαιο που μιλάει για την κατασκευή του έργου.³

Είναι δουλεμένο σε πουρί της Αίγινας, ένα πορώδες ασβεστολιθικό πέτρωμα.⁴ Μια ζωφόρος μήκους σαράντα μέτρων, με ύψος ένα μέτρο και δέκα εκατοστά που συμπλήρωσε τα υπάρχοντα έως τότε κενά, σαν να περίμεναν να το υποδεχτούν. Νοηματικά αναφέρεται σε γεγονότα και παραπέμπει σε ιδέες και συμβολισμούς που συνδέονται με την σύγχρονη ιστορία της Ελλάδας αλλά και με οικουμενικές αξίες.

3. Χρήστος Καπράλος, *Αυτοβιογραφία*, συμπληρωμένη από τη Σούλη Καπράλου, Αθήνα, Άγρα, 2001. Το κεφάλαιο «Φτάνω στην Αίγινα», σσ. 132-133, αναφέρεται στα τεχνικά ζητήματα της κατασκευής του *Μνημείου της Μάχης της Πίνδου*.

4. Στην Ελλάδα εκτεταμένη παρουσία πωρόλιθου, εκτός από την Αίγινα, καταγράφεται στον Πειραιά, τον Ισθμό της Κορίνθου, την Κίμωλο, την Σκύρο, την Ρόδο και αλλού.

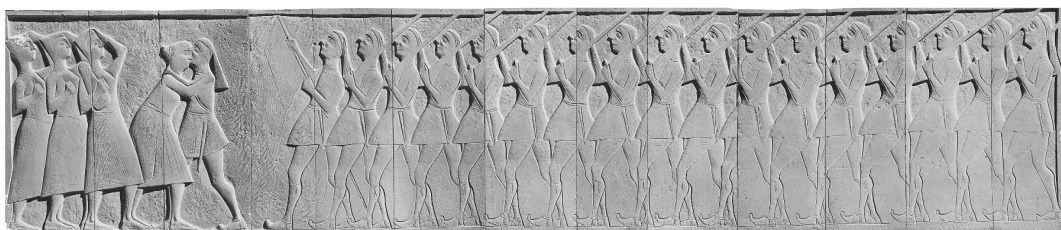

Το Μνημείο της Μάχης της Πίνδου το ολοκλήρωσε ο Καπράλος μέσα σε πέντε χρόνια. Το επεξεργαζόταν στην Αίγινα, τα καλοκαίρια από το 1951 έως το 1956. Το 1957 μεταφέρθηκε από την Αίγινα και εκτέθηκε στην αίθουσα της Ηλεκτρικής Εταιρείας, στο Μέγαρο του Μετοχικού Ταμείου Στρατού, στην συμβολή των οδών Σταδίου και Βουκουρεστίου. Στην συνέχεια, εγκιβωτίστηκε και αποθηκεύτηκε σε μια αποθήκη του εργοστασίου Παπαστράτου στον Πειραιά από το 1957 έως το 1992, οπότε ξαναμεταφέρθηκε στην Αίγινα, όπως επιθυμούσε ο Καπράλος. Το Φθινόπωρο 1993 στήθηκε σε ειδικά σχεδιασμένο χώρο αλλά ο ίδιος δεν πρόλαβε να την ξαναδεί. Εκεί παρέμεινε έως το 2002, οπότε τοποθετήθηκε στο πάνω μέρος του ανατολικού και δυτικού τοίχου του Περιστευλίου.

Η ζωφόρος αποτελείται από επτά τμήματα που δεν έχουν όλα το ίδιο μήκος και αντιστοιχούν θεματικά σε επτά επεισόδια. Η πρώτη ενότητα τιτλοφορείται «Ειρηνική ζωή». Παραστατικά και με γραφικές λεπτομέρειες, αποτυπώνει μια καθημερινή εικόνα της αγροτικής ζωής που τόσο καλά γνώριζε ο Καπράλος, καθώς γεννήθηκε στο Παναιτώλιο, ένα χωριό έξι χιλιόμετρα έξω από το Αγρίνιο. Γράφει ο ίδιος στην Αυτοβιογραφία του «Αν τύχει και ξυπνήσεις το καλοκαίρι μετά τα μεσάνυχτα, θα δεις σ' όλο τον κάμπο μύρια φωτάκια να πηγαινοέρχονται σαν μεθυσμένα μέσα στα καπνοτόπια. Είναι οι χωρικοί με τα λυχνάρια που βγήκαν τα μεσάνυχτα να μαζέψουν τον καπνό.»⁵

Όλα τα γύρω χωριά καλλιεργούσαν καπνά. Ο πατέρας του ήταν μεσίτης καπνών. Αγόραζε καπνά από την περιφέρεια της περιοχής για

5. Χρ. Καπράλος, *Αυτοβιογραφία*, ό.π., σ. 10.

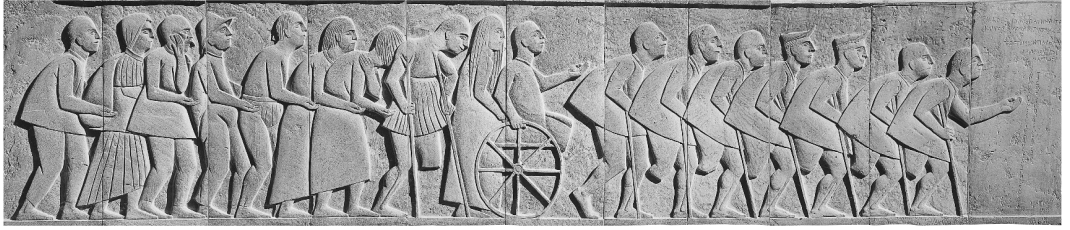
λογαριασμό εμπόρων. Αν και πέθανε όταν ήταν παιδί πέντε ετών, τον θυμάται να φορά φουστάνελα και να γυρνά πάνω στο άλογο.⁶

Άνθρωποι της γης, καλλιεργητές, άνδρες, γυναίκες και παιδιά, εφοδιασμένοι με τα εργαλεία στους ώμους τους, τσάπες, τσεκούρια, τσουγκράνες, δικράνια, κατευθύνονται όλοι μαζί προς τα χωράφια τους. Ζωντανά περπατούν ανάμεσά τους και μοιάζει να κουβεντιάζουν ήρεμα μεταξύ τους. Περιγράφεται η καθημερινή ζωή και οι ρυθμοί του χωριού. Μπροστά είναι μια γυναικεία φιγούρα. Είναι η μάνα του Καπράλου. Το όνομά της ήταν Ευγενία, καταγόταν από το Αγγελό-καστρο, την αρχαία Καλυδωνία και προερχόταν από φτωχή οικογένεια ψαρά που πνίγηκε. Σαν μικρό κοριτσάκι ήταν πολύ όμορφη. Τόσο, που σύμφωνα με διηγήσεις της, θέλησε να την υιοθετήσει ο Ιταλός μηχανικός, υπεύθυνος για την κατασκευή της σιδηροδρομικής γραμμής Αργινίου-Μεσολογγίου αλλά τα αδέλφια της δεν την άφησαν.⁷

Την μάνα του ο Καπράλος την χρησιμοποίησε επανειλημμένως ως μοντέλο. Η κήρυξη του Πολέμου τον βρήκε, μαζί με πολλούς άλλους ανθρώπους των τεχνών και των γραμμάτων (Μόραλης, Μανώλης Χατζηδάκης, Ξύδης, κ.ά.) στο Παρίσι. Η πρεσβεία τους κάλεσε για να τους ενημερώσει ότι είχε ναυτολογηθεί ειδικό καράβι της επιστροφής σε δέκα μέρες. Όποιος επιθυμούσε να επιστρέψει θα έπρεπε να το δηλώσει, ειδάλλως θα αναγκάζονταν να υπηρετήσουν στον γαλλικό στρατό. Όλοι επέστρεψαν. Όλες οι δουλειές του Καπράλου έμειναν πίσω, στο Παρίσι, και χάθηκαν. Ο Καπράλος γύρισε στο χωριό του και πριν

6. Χρ. Καπράλος, *Αυτοβιογραφία*, ό.π., σ. 11.

7. Χρ. Καπράλος, *Αυτοβιογραφία*, ό.π., σ. 11.

στρατολογηθεί, εργάστηκε με μοντέλο την μάνα του και τα πιτσιρίκια του χωριού. Από το 2003 το ολόσωμο άγαλμα της Μάνας κοσμεί τον περίβολο της Βουλής.⁸

Ακριβώς πίσω από την μάνα στέκεται ο ίδιος. Αλλιώςτικά ντυμένος, αστικά, κρατώντας φύλλα χαρτιού, το μπλοκάκι του όπως έλεγε, για να αποτυπώσει τις γνώριμες εικόνες του. Το δικό του εργαλείο. Είναι παρών, ανήκει και συγχρόνως δεν ανήκει. Είναι εκεί για να επιτελέσει ένα άλλο έργο προς όφελος της αγροτικής κοινότητας και ακόμα σημαντικότερο.

Μπροστά, στην ίδια ενότητα, υπάρχουν δυο καθιστές φιγούρες με δρέπανα στα χέρια, με τα μάτια κλειστά. Είναι δύο αγρότες, μια γυναίκα και ένας άνδρας που κατάκοποι ξεκουράζονται. Δεν τρέφει ψευδαισθήσεις για την ομορφιά της αγροτικής ζωής, δεν την παρουσιάζει ωραιοποιημένη, δείχνει την κούραση και τον σωματικό κάματο. Αυτό το ζευγάρι των αγροτών είναι το πρώτο του ανάγλυφο που επεξεργάστηκε το 1931, τα χρόνια των σπουδών του στην Σχολή Καλών Τεχνών. Τότε του είχε ποζάρει ο χαράκτης Τάσσος. Το ανάγλυφο καταστράφηκε. Το είχε όμως, φωτογραφήσει και από την φωτογραφία μπόρεσε να επαναλάβει το θέμα και να το συμπεριλάβει στην ζωφόρο,⁹ μιας και είχε συνάφεια με την εικόνα της ειρηνικής αγροτικής ζωής.

Η δεύτερη ενότητα αναφέρεται στην κήρυξη του Πολέμου. Τίτλος του «Αρχίζει ο Πόλεμος». Αναπτύσσεται σε δύο ισορροπημένα μέρη. Από την μια πλευρά ο στρατός, στον οποίο παραπέμπουν οι τέσσερις

8. Το άγαλμα της Μάνας είναι τοποθετημένο και σε άλλα μέρη της Ελλάδας, για παράδειγμα στο Μουσείο Χρήστου Καπράλου στην Αίγινα, το Αργίνιο, την Καρδίτσα, κ.α.

9. Χρ. Καπράλος, *Αυτοβιογραφία*, ό.π., σ. 45.

εύσωμοι εύζωνες, προωθούνται προς τον βορρά, το μέτωπο. Προχωρούν συντεταγμένοι. Αντίθετα από την άλλη, χωρικοί φορτωμένοι με το βιός τους, μια μάνα με το μωρό της αγκαλιά μπροστά, φορώντας τις κάπες τους κινούνται προς την αντίθετη κατεύθυνση, ασύντακτα, άτακτα. Σκηνή που και πάλι έχει βιώσει. Μια Κυριακή, θα ήταν έντεκα το πρωί, τον φώναξε ο αδελφός του να βγει στην δημοσιά λέγοντάς του ότι ήρθανε κάτι πρόσφυγες «Ηπειρώτες απάνω απ' τα χωριά».¹⁰ Ο Χρήστος Καπράλος έτρεξε αμέσως να φέρει τα χαρτιά του για να ζωγραφίσει «τους ταλαιπωρημένους χωρικούς, βρεγμένους, φορτωμένους με μπόγους και τα ζωάκια τους να τους ακολουθούν». Τότε άρχισε συνειδητά να ασχολείται με τον Πόλεμο. Πίστευε ότι η τέχνη είναι, κάνει «άλλο πράγμα» από το επίσημο φωτογραφικό ρεπορτάζ.¹¹

Ακολουθεί η ενότητα του πολέμου. Η σκηνή στην μια πλευρά, απεικονίζει μια συμπλοκή όπου ο ελληνικός στρατός, οι φουστανελοφόροι εύζωνες παραλλάζουν με αρχαίους πολεμιστές. Τα ντουφέκια μετατρέπονται σε ακόντια για να καρφώσουν τους πεσμένους Ιταλούς που αποδίδονται ως Ρωμαίοι λεγεωνάριοι. Οι Ρωμαίοι τρέπονται σε ομαδική φυγή. Οι λιγοστοί Έλληνες αναγκάζουν σε υποχώρηση τον στρατό που υπερέχει αριθμητικά. Η αποφασιστικότητα οπλίζει με δύναμη τους υπερασπιστές και η πίστη στο δίκαιο αγώνα απωθούν τους εισβολείς. Ο Καπράλος αν και επιστρατεύτηκε και πέρασε δίμηνη εκπαίδευση, δεν έφτασε στο μέτωπο. Μπήκαν οι Γερμανοί στον πόλεμο.

Στο τμήμα «Επιστροφή απ' τον πόλεμο» μια μακρά σειρά ευζώνων

10. Χρ. Καπράλος, *Αυτοβιογραφία*, ό.π., σ. 92.

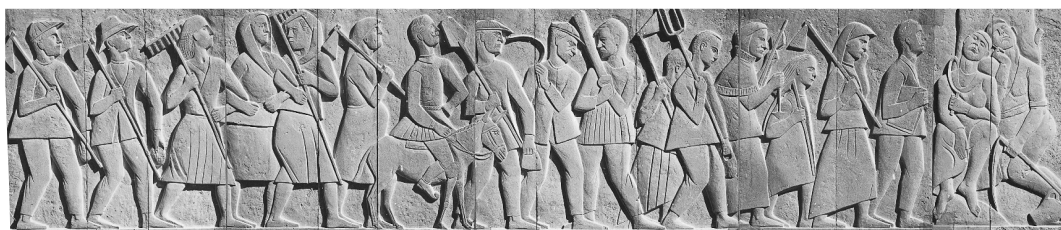
11. Χρ. Καπράλος, *Αυτοβιογραφία*, ό.π., σ. 92.

και πάλι, με τάξη συντεταγμένοι φέροντας τον οπλισμό τους επιστρέφει. Από τη άλλη μεριά, μια μάνα ήδη αγκαλιάζει τον γιο της και τρεις νεαρές γυναίκες με σφιγμένη την δεξιά γροθιά και το αριστερό χέρι πάνω από τα μάτια ατενίζουν για να ξεχωρίσουν από μακριά τους δικούς τους αγαπημένους.

«Κατοχή». Ο πόλεμος έχει νικητές και νικημένους, κατακτητές και κατακτημένους. Άνθρωποι ακρωτηριασμένοι, καμπουριαστοί, πεινασμένοι, τσακισμένοι και στερημένοι, απλώνουν το χέρι για βοήθεια. Ζητιανεύουν για να επιζήσουν. Μια στρατιά ταπεινωμένων ανδρών και γυναικών με το βλέμμα καρφωμένο στο έδαφος. Η επανάληψη των σκυφτών, λειψών μορφών οξύνει την ένταση της απόγνωσης και της δυστυχίας. Η δραματική κατάσταση της κατοχής αναδύεται ανάγλυφα για να ανατραπεί εντελώς στην επόμενη ενότητα, την «Αντίσταση». Η παθητικότητα της κατοχής αντικαθίσταται από τον δυναμισμό της αντίστασης. Πραγματοποιείται ένα πέρασμα. Η υποταγή μετατρέπεται σε μαχητικότητα. Τα μπαστούνια των κουτσών και τα αγροτικά εργαλεία οπλίζουν τα χέρια. Οι σκυμμένοι και υποταγμένοι ενεργοποιούνται, σηκώνουν τα χέρια και το βλέμμα τους ψηλά και αποφασιστικά. Οι γυναικείες και ανδρικές μορφές, με αγροτική και αστική ενδυμασία ανάμεικτα παρουσιασμένοι, παραπέμπουν σε ένα συνολικό, συλλογικό φαινόμενο.

Το τελευταίο τμήμα της ζωφόρου έχει τον τίτλο «Λατέρνα» («Λαγέρνα» την ονομάζει ο ίδιος). Πράγματι, περιέχει μια λατέρνα που είναι τοποθετημένη ακριβώς στο κέντρο της ενότητας. Γύρο από την λατέρνα μαζεμένοι χθεσινοί αντίπαλοι, νικητές και νικημένοι, λησμονούν εκείνα που τους χωρίζουν. Μοιράζονται τους ήχους της, την μουσική της, να την νιώθουν μέσα τους να τους ενώνει. Και πάλι, όπως

στο τμήμα που αναφέρεται στην Αντίσταση, οι άνθρωποι κοιτούν ψηλά, ατενίζουν προς το μέλλον, γεμάτοι προσδοκίες, με την εξαίρεση δυο μορφών. Εκείνης του οργανοπαίκτη που είναι απόλυτα συγκεντρωμένος στο έργο του, να παράγει την άυλη, συνδεδετική μουσική και της γυναίκας που σκεπτική και πονεμένη κρατά το κεφάλι της. Έχει χάσει πολλά, ίσως και όλα. Ο Εμφύλιος, θέμα οδυνηρό, παραλείπεται, υπονοείται όμως. Ίσως να περιλαμβανόταν στον αρχικό σχεδιασμό της ζωφόρου που προβλεπόταν να εκτείνεται σε εξήντα ένα μέτρα.

Η ενότητα, αν και ονομάζεται συμβολικά «Λατέρνα», αναφέρεται ξεκάθαρα στην συμφιλίωση, στο πραγματικό τέλος του πολέμου και των συνεπειών του. Τα κοινά πολιτιστικά στοιχεία είναι που φέρνουν τους ανθρώπους κοντά, που δημιουργούν σταθερές βάσεις για την συλλογικότητα. Ο πολιτισμός είναι η ενοποιητική ουσία των κοινωνιών, αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση ειρηνικής συνύπαρξης.

Ο Καπράλος δεν ενσωματώνει απλά στοιχεία πλαστικής όλων των εποχών. Για την αφήγησή του δανείζεται την δομή της αρχαίας τραγωδίας. Ξεκινά με εικόνες λυρικές, περνά διαδοχικά από το ηρωικό και επικό μέρος στις δραματικές σκηνές για να κλείσει με την καθαρτική λειτουργία της μουσικής. Η λειτουργία του επικού έργου είναι πολυεπίπεδη. Αντλεί από τα προσωπικά του βιώματα, από πραγματικά στοιχεία της ζωής του για να αφηγηθεί την μάχη της Πίνδου, για να περιγράψει το συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός. Όταν το προσωπικό υπερβαίνει τα όρια του ατομικού, όταν μπορεί να αγγίξει βαθιά και να εκφράσει το ιστορικό και συλλογικό, στο σημείο αυτό μετατρέπεται σε κλασικό, πανανθρώπινο. Αυτή είναι η περίπτωση του έργου. Μέσα από την διαδρομή ατομικό-συλλογικό φτάνει στο καθολικό. «Μορφοποιεί

το ιστορικό στην πιο γενική έννοιά του», γράφει ο Χρύσανθος Χρήστου, Ακαδημαϊκός και Καθηγητής της Ιστορίας της Τέχνης.¹²

Διαχειρίζεται το πανάρχαιο θέμα Ειρήνης που αντιστοιχεί στην καλή και συνετή διοίκηση και του Πολέμου, στην κακή διακυβέρνηση. Η αφήγησή του κάνει έναν κύκλο. Ξεκινά από την κατάσταση της Ειρήνης, επεξεργάζεται το θέμα του Πολέμου και των συνεπακόλουθών του και κλείνει με την Ειρήνη. Σημειώνει ο Χρήστου «Ένας πραγματικός επικός κύκλος, το έργο του Καπράλου διακρίνεται τόσο για την ηρωική διάθεση όσο και για το βαθύ ανθρώπινο περιεχόμενο, για το συνδυασμό ανεκδοτολογικών σκηνών και τον καθολικό χαρακτήρα του, τη σύλληψη του χρονικού και την αναγωγή του στο διαχρονικό...». Και συνεχίζει για να το αξιολογήσει ως την «πιο σημαντική δημιουργία της νεοελληνικής γλυπτικής, στην οποία συνδυάζονται σε μία εσωτερική ενότητα αρχαϊκά στοιχεία και χαρακτηριστικά της σύγχρονης λαϊκής παράδοσης, πλούτος των μορφών και η διηγηματική διάθεση, πολλαπλότητα των τύπων και συνέπεια, των διατυπώσεων, το ατομικό με το τυπικό και το ειδικό με το καθολικό».¹³

Το *Μνημείο της μάχης της Πίνδου* καταφέρνει να είναι συγχρόνως έργο επικό απεικονίζοντας τον αγώνα για ελευθερία και αντιπολεμικό. Μέσα από τον κύκλο Ειρήνη-Πόλεμος-Ειρήνη παρουσιάζεται η τυπολογία του πολέμου: η εγκατάλειψη των εστιών, οι αποχωρισμοί, οι ξεριζωμοί των πληθυσμών, οι μετακινήσεις στρατευμάτων, οι αναμετρήσεις και η βία, η ήττα και η κατοχή, οι ακρωτηριασμοί και οι

12. Χρήστος Καπράλος, εισαγωγή Χρύσανθος Α. Χρήστου, Αθήνα, έκδοση Παπαστράτος ABEE, 1981, σ. 11.

13. Χρήστος Καπράλος, εισαγωγή Χρύσανθος Α. Χρήστου, *ό.π.*, σ. 11.

απώλειες, οι στερήσεις και η πείνα, η αντίσταση, οι έριδες και οι εμφύλιες συγκρούσεις, και τέλος, η αναγκαία υπέρβαση της συμφιλίωσης. Ένα μάθημα της ιστορίας, που μας γεννά συναισθήματα και σκέψεις μέσα από την επιβλητικότητα, την εικαστική του άποψη, την ομορφιά του.

Κλείνοντας, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους συναδέλφους μου για την συμπαράσταση και την έμπρακτη βοήθειά τους. Χωρίς την υποστήριξή τους, η παρουσίαση θα υστερούσε.

Ευχαριστώ για την προσοχή σας.

Έλλη Δρούλια
Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΜΙΚΡΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΧΡΗΣΤΟ ΚΑΠΡΑΛΟ

Χρήστος Καπράλος, εισαγωγή Χρύσανθος Α. Χρήστου, Αθήνα, έκδοση Παπαστράτος ΑΒΕΕ, 1981.

Χρήστος Καπράλος, *Αυτοβιογραφία*, συμπληρωμένη από τη Σούλη Καπράλου, Αθήνα, Άγρα, 2001.

Χρήστος Καπράλος, *Αναφορά στην Ολυμπία - Γλυπτική σε ξύλο*, 26-7/31-10 2013-10-12 2004, Εθνική Γλυπτοθήκη.

Χρήστος Καπράλος, «Η Μάνα μου»

